

Wie was Isaac da Costa?

Het was ongeveer elf uur in de ochtend op de 3e mei 1860. Op de straten in de nabijheid van het sterfhuis en de kerk was een grote menigte aanwezig. De kerk was tot de laatste staanplaats bezet. Er was een eerbiedige stilte in de kerk toen het lichaam van de geliefde Da Costa werd binnengedragen door leerlingen van het seminarie van de vrije Schotse Kerk. Door vele familieleden, broeders en vrienden werd de overledene gevolgd. Het orgel speelde de melodie van Psalm 42, de psalm die de overledene in zijn leven dierbaar was geworden. Bij het geopende graf sprak zijn geliefde vriend en broeder Dr. A. Capadose. Hij eindigde zijn toespraak met de woorden die Da Costa had uitgesproken kort voor zijn sterven: 'Onbeschrijfelijke liefde, wijsheid en trouw van onze God in Christus!

Van Joodse afkomst

Isaac da Costa en zijn neef Abraham Capadose zijn van Joodse afkomst. Ze hebben beiden de Heere Jezus Christus als hun Messias leren kennen. Isaac da Costa is in Amsterdam geboren in 1798. Zijn vader, Daniël da Costa, is een welgestelde koopman, afkomstig uit een Portugees-Joods geslacht. Hij is geen echte orthodoxe Jood en heeft veel contacten met zijn niet-Joodse omgeving. Evenals veel andere Portugeese Joden is hij sterk beïnvloed door de Verlichting. Hij leeft uit een min of meer humanistische levensopvatting. Vader Da Costa houdt uit traditie wél de Joodse gebruiken in ere. Isaac krijgt al op jonge leeftijd les in het Hebreeuws. In 1811 wordt hij student aan het Atheneum. Hij komt daar sterk onder de invloed van de persoon en de colleges van

professor Van Lennep. Van Lennep brengt hem een grote liefde bij voor de geschiedenis van het Joodse volk. De jonge student wordt gegrepen door de gedachte van een nieuwe toekomst voor Israël door de komst van de Messias en een terugkeer van het Joodse volk naar het land van de vaders. Isaac staat geregeld te peinen bij de platen in de collegezaal waarop fragmenten uit Israëls geschiedenis te zien zijn. In deze periode in zijn jonge leven komt het tot een breuk met het milieu waarin hij opgroeit. In zijn omgeving zijn weinigen geïnteresseerd in het nationaal-geestelijk herstel van Israël. Intussen ontwikkelt de jonge Isaac zich ook als dichter. Hij wordt lid van het *Letteroefende Genootschap*. Hier leert hij ook de bekende dichter Willem Bilderdijk kennen. Bilderdijk beschouwt de jonge Joodse vrienden als nog-niet christenen. Zijn sympathie voor de Portugese Joden komt onder meer voort uit het feit dat Bilderdijk hen ziet als nakomelingen van hen die na de verwoesting van de eerste tempel zijn uitgeweken naar Spanje. Da Costa schrijft in deze periode zijn eerste gedichten. Een van zijn vrienden geeft Da Costa's eerste dichtstuk *Lof der Dichtkunst* aan Bilderdijk. Deze waardeert het werk van de jonge Da Costa en heeft contact met hem. Het is het begin van een blijvend contact. Na het Atheneum wil Isaac rechten gaan studeren in Leiden. Zijn vader is echter van mening dat hij daar te jong voor is. Op aanraden van een bevriende hoogleraar gaat Isaac een jaar in de leer bij Bilderdijk waar hij onderwijs ontvangt in Romeins recht en Nederlandse literatuur. In 1816 vertrekt Isaac, samen met zijn neef Abraham Capadose, naar Leiden. Hij gaat rechten en medicijnen studeren. De jonge student ge-

niet in Leiden van zijn vrijheid. Tegelijk houdt hij vast aan de Joodse traditie, op Joodse feestdagen volgt hij geen colleges. Na zijn eerste jaar komt Bilderdijk colleges geven in Leiden. En Isaac volgt deze. Bilderdijk is een begaafd man. Hij geeft colleges in Nederlandse literatuur en geschiedenis. Als dichter heeft hij tweeduizend grote en kleine gedichten uitgegeven. Zijn colleges maken diepe indruk op de studenten. Het zijn niet de minsten: Da Costa en Capadose, Dirk en Willem van Hogendorp, later Groen van Prinsterer en H.P. Scholte. In 1818 keren Da Costa en Capadose, beiden gepromoveerd, terug naar Amsterdam. Da Costa vestigt zich als advocaat en Capadose als arts. Da Costa neemt in deze periode actief deel aan het leven in de Joodse gemeente. In deze periode trouwt hij met zijn nicht Hanna Belmonte. Het huwelijk wordt volgens het Joodse ritueel voltrokken.

De hemel ging open

In deze jaren begint in het leven van Isaac, Hanna en Capadose een geestelijke strijd. Ze bestuderen het Oude en Nieuwe Testament en komen steeds meer tot de innerlijke overtuiging dat Jezus Christus de Messias is. Capadose heeft later zijn bekering op schrift gesteld. Dat heeft Da Costa niet gedaan. Maar zijn gedichten spreken ervan. In Da Costa's gedicht *God met ons* zegt hij: 'In diepten des onheils verzonken, verloren / Versmachtte zijn ziel naar de levende God / Maar ach, in de blindheid der zonde geboren / Bleef rusteloze woeling mijn pijnigend lot.'

Daar staat echter geen punt in zijn leven. Daarvan spreekt het couplet:

*O God des ontfermens, Gij zaagt op mij neder,
En 'k werd tot een nieuwe bevassing herteeld!
In d' Eniggeboren keert God tot ons weder,
In d' Eniggeboren, Zijn uitgedrukt beeld.
Ik zag Hem, ik ga mij, de hel is geweken,
De hemel ging open op Uw Woord in mijn ziel.*

De jonge Da Costa vindt in Christus de vervulling van de oudtestamentische beloften en de hoop voor Israël. Hij dicht:

*Ik zag Hem geschaduwd op Sions altaren,
In offer en wetboek van Horebs verbond!
Ik zag Hem de Godmens, Die 't al moest verklaren.
Door Israëls zieners aan 't aardrijk verkond.
Ik zag Hem de Wortel van Davids geslachte,
Zijn Heer en Zijn Koning, en tevens Zijn Zoon.
De God van de hemel, d' op aarde Verachte,
Geheiligd, verheerlijkt door lijden en boon.*

Tot zijn verwondering en blijdschap komen ook zijn geliefde Hanna en zijn vriend Capadose tot het geloof in de Heere Jezus Christus. Als de oom van Capadose dit verneemt wordt het drietal in de Joodse gemeenschap met verwijten overstelpt. Bilderdijk raadt hen aan om de doop niet in Amsterdam te laten verrichten, maar in Leiden. Na een korte voorbereidingscatechisatie wordt het drietal op 22 oktober 1822 gedoopt in de Pieterskerk. In de ouderlingenbank zit hun vaderlijke vriend Bilderdijk. Ook De Clercq en Groen van Prinsterer zijn aanwezig. Ds. Egeling preekt over de veelbetekenende woorden van de apostel Paulus in de

Romeinenbrief: *'Alzo is er dan ook in deze tegenwoordige tijd een overblijfsel geworden, naar de verkiezing der genade.'* (Rom. 11:5)

Bezwaren tegen de geest der eeuw

Na zijn bekering heeft Da Costa gedicht: *Voor U wil ik strijden, voor U wil ik lijden.* Wat het strijden betreft voegt hij de daad bij het woord. Hij publiceert – aangemoedigd door Bilderdijk – zijn *Bezwaren tegen de geest der eeuw*. Hij bestrijdt in deze uitgave de hoogmoed van velen die de eigen tijd in allerlei opzicht verheven achten boven het verleden. Hij stelt de vraag of het met de godsdienst beter gesteld is dan vroeger. Zijn antwoord is ontkenkend. Gereformeerden, vrijzinnigen en Joden zijn bezet met de geest van de eeuw. Da Costa geeft aan dat velen op de naam 'christen' geen prijs meer stellen. De uitgave is een pleidooi om te buigen voor het gezag van Gods Woord. Hij spreekt de 'Leraars der jeugd' als volgt aan: 'Keer terug van de weg waarop de verderfelijke tijdgeest het onderwijs gevoerd heeft. Geen ijdele theorieën meer van menselijke volmaaktheid. Geen prikkelingen van hoogmoed. Maak de harten van uw kwekelingen ontvankelijk voor de invloed van het christendom. Maar vooral gij, dienaren van Gods heilig Woord en herders van Zijn kudde! Gedenk het bevel u gegeven: het Evangelie te verkondigen en te dopen in de Naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Schaamt u niet voor de kruis- en zoendood van de Zoon en alle roem van een eigen wil en vermogen ten goede en verloochening van de Heilige Geest.' Het boekje roept een stroom van verontwaardiging op. Dr. M. Elisabeth

Kluit vertelt in haar boek over het Reveil dat bezoekers bij Da Costa's vriend De Clerq aanbelden en eerst informeerden of Da Costa aanwezig was. Als dat zo was zouden ze een andere keer terugkomen voor een bezoek! De pas bekeerde Da Costa neemt het voor Zijn Koning op. Tegelijk is ook hij kind van zijn tijd. Dat blijkt bijvoorbeeld uit zijn verdediging van de slavernij.

Ten slotte: In de monografie van dr. J. Haitsma over Isaac da Costa lezen we iets in het Besluit dat de lezer ongetwijfeld zal treffen. Haitsma: 'Da Costa's protest bereikt zijn hoogtepunt in een appèl waarvan dat tot de overheden opvalt door zijn theocratisch en christocentrisch karakter. Hij schrijft: "Christus alleen is uw Lastgever" en "Heb God in Christus lief. De kerk moet ook vandaag de overheden daartoe oproepen."'

Bijbellezingen

Naast zijn dichterschap heeft Da Costa bekendheid gekregen vanwege zijn Bijbellezingen. Ze zijn bewaard gebleven door de aantekeningen van Johan Frederik Schimsheimer die samen met zijn blinde vrouw de Bijbellezingen bezoekt. Elke zondagavond zijn belangstellenden welkom in zijn huis aan de Rozengracht. Pierson geeft in zijn *Oudere Tijdgenoten* een beschrijving van een zondagavondbijeenkomst. 'De zaal van het grachtenhuis is met kaarsen verlicht. Langs de wanden staan de stoelen van de bezoekers. In een hoek staat het orgel. Aan het eind van de zaal is een tafeltje, waarachter Da Costa plaatsneemt. Hij is klein van gestalte. Zijn gezicht tekent onmiskenbaar het Joodse type. Niet alleen in zijn gelaatstrekken, maar in al zijn lichaamsdelen is hij de beweeglijkheid zelf. Hij houdt eerst een lang gebed, want hij heeft veel op zijn hart. Dan volgt

een lezing en uitleg van een Schriftgedeelte en een meditatie. Er wordt gezongen en er worden vragen beantwoord en er wordt afgesloten met gebed.' Na veertig jaar staan Pierson de beelden van de Bijbelse figuren, zoals Da Costa ze schilderde, nog helder voor ogen. Niet minder de gestalte van de spreker, die getuigt van zijn innerlijke ontroering. 'Als hij in vuur raakt, zijn de lippen gespannen en zijn ogen schieten stralen.'

Over de inhoud van Da Costa's Bijbellezingen zou heel wat te zeggen zijn. In dit dagboek zijn veel van zijn gedachten uit de Bijbellezingen terug te vinden. Over Da Costa's gedachten met betrekking tot Israël wil ik nog iets doorgeven uit de monografie van dr. J. Haitsma. In de inleiding van de profetieën (deel II van de Bijbellezingen, pag. 34 e.v.) noemt Da Costa zeven zaken die nog geschieden moeten. Elk van deze zeven punten heeft hij onderbouwd met Bijbelgedeelten:

1. De bekering van Israël als volk, of van het overblijfsel in het geheel (Rom. 11:25-27);
2. De vernietiging van de koninkrijken van deze wereld (Dan. 22:44 en Hebr. 12:27-28);
3. De wederoprichting van het Koninkrijk onder Israël (Amos 9:11 en Luk. 21:24);
4. Christus' regering over de aarde als Koning van alle volken (Hos. 3:5 en Zach. 14:9);
5. De gelijktijdige opwekking van alle heiligen om met Hem te regeren (Dan. 7:27; Openb. 5:10);
6. Opwekking van alle overige doden en het laatste oordeel (Mal. 3:18 en Matth. 25:31-46);
7. Het vergaan van deze wereld en het ontstaan van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde (Jes. 65:17 en 2 Petr. 3:3).